
Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 40 (2019)

Δελτίον ΧΑΕ 40 (2019), Περίοδος Δ'

Πρωτοσέλιδα

(ΧΑΕ) ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (ΧΑΕ). (2019). Πρωτοσέλιδα. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 40, I-XIII. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion/article/view/21775>

© ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Έδρα: Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο,
Βασ. Σοφίας 22, Αθήνα 106 75
e-mail: chae1884@gmail.com
www.chae.gr
ISSN 1105-5758

Το Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας
(ΔΧΑΕ) εκδίδεται και ηλεκτρονικά:
<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion>
e-ISSN 2241-2190

Το Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας
είναι πιστοποιημένο στην Clarivate Analytics και
στην ERIH PLUS.

Υπεύθυνοι έκδοσης του τόμου Μ' (2019)
ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ-ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ
ΟΛΓΑ ΒΑΣΣΗ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΖΑΝΑΚΗ-ΛΑΠΠΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ
ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ

Φιλολογική και εκδοτική επιμέλεια
ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΠΟΥΛΗΣ

Καλλιτεχνική επιμέλεια
ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΠΟΥΛΗΣ

Σχεδιασμός εξωφύλλου (2017)
ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

Έλεγχος αγγλικών κειμένων
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΕΛΒΑΝΙ

Έλεγχος γαλλικών κειμένων
MARIELLE MARTINIANI-REBER

Υποστήριξη ηλεκτρονικής πλατφόρμας ΔΧΑΕ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΧΡΥΣΟΒΙΤΣΑΝΟΣ

Γραμματειακή υποστήριξη
ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΑΛΛΑ

Παραγωγή
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙΠΝΙΑ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΕΥΑΓ. ΜΠΟΥΛΟΥΚΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

© THE CHRISTIAN ARCHAEOLOGICAL SOCIETY
Head office: Byzantine and Christian Museum,
22 Vass. Sophias, GR-106 75 Athens
e-mail: chae1884@gmail.com
www.chae.gr
ISSN 1105-5758

The *Deltion of the Christian Archaeological Society*
(*DChAE*) is also published on line:
<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion>
e-ISSN 2241-2190

The *Deltion of the Christian Archaeological Society*
has been indexed in Clarivate Analytics and
in ERIH PLUS.

Editors of the volume 40 (2019)
MARIA PANAYOTIDI-KESISOGLOU
OLGA VASSI
MARIA KAZANAKI-LAPPA
GEORGIOS PALLIS
IOANNA BITHA

Editing and proofreading
SOCRATIS POULIS

Art editing
SOCRATIS POULIS

Cover design (2017)
SOTIRIS PAPANIMAS

Editing of English texts
NICHOLAS MELVANI

Editing of French texts
MARIELLE MARTINIANI-REBER

e-Publishing platform admin
GERASIMOS CHRYSOVITSANOS

Secretarial support
IOANNA BALLA

Production
GRAPHIC ARTS
ANTONIS EVAG. BOULOUKOS & COM. S.A.

Με την ευγενική υποστήριξη:
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΑΙΓΕΑΣ ΑΜΚΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΕΡΓΟΥ

With the kind support of:
MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS
AIGEAS NON PROFIT CIVIL COMPANY

ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ' ΤΟΜΟΣ Μ'
2019

**DELTAION
OF THE
CHRISTIAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY**

SERIES 4 VOLUME 40
2019

ATHENS 2019

**ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ**

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ' ΤΟΜΟΣ Μ'
2019

ΑΘΗΝΑ 2019

EDITORIAL BOARD

DEMETRIOS ATHANASOULIS
KLIMIS ASLANIDIS
OLGA VASSI
ANASTASIA DRANDAKI
MARIA KAZANAKI-LAPPA
ANGELIKI KATSIOTI
STAVROS MAMALOUKOS
IOANNA BITHA
GEORGIOS PALLIS
MARIA PANAYOTIDI-KESISOGLOU
PAGONA PAPADOPOULOU

INTERNATIONAL EDITORIAL ADVISORY BOARD

PANAYOTIS L. VOCOTOPOULOS, Academy of Athens
ANTHONY CUTLER, University of Pennsylvania
RAFFAELLA FARIOLI-CAMPANATI, Università degli Studi di Bologna
NANCY PATTERSON ŠEVČENKO, Independent scholar
JEAN-PIERRE SODINI, Université Paris I, Panthéon-Sorbonne
MARICA ŠUPUT, University of Belgrade

EDITORS OF THE VOLUME 40 (2019)

MARIA PANAYOTIDI-KESISOGLOU
OLGA VASSI
MARIA KAZANAKI-LAPPA
GEORGIOS PALLIS
IOANNA BITHA

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ

ΚΛΗΜΗΣ ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ

ΟΛΓΑ ΒΑΣΣΗ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΔΡΑΝΔΑΚΗ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΖΑΝΑΚΗ-ΛΑΠΠΑ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΤΣΙΩΤΗ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ

ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ-ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ

ΠΑΓΩΝΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Λ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ακαδημία Αθηνών

ANTHONY CUTLER, University of Pennsylvania

RAFFAELLA FARIOLI-CAMPANATI, Università degli Studi di Bologna

NANCY PATTERSON ŠEVČENKO, Ανεξάρτητη ερευνήτρια

JEAN-PIERRE SODINI, Université Paris I, Panthéon-Sorbonne

MARICA ŠUPUT, Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ Μ' (2019)

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ-ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ

ΟΛΓΑ ΒΑΣΣΗ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΖΑΝΑΚΗ-ΛΑΠΠΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ / CONTENTS

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ / ABBREVIATIONS	XIII
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, Η οικοδομική δραστηριότητα στο Βυζάντιο με το βλέμμα του νομικού	1-15
ELEFThERIA PAPAΓIANNI, Construction activity in Byzantium, from the perspective of a jurist	15-16
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Θ. ΧΑΤΖΗΛΑΖΑΡΟΥ, Η καταγωγή και η σημασία του παλαιοχριστιανικού συνθρόνου	17-27
DIMITRIOS TH. CHATZILAZAROU, The origin and significance of the Early Christian synthronon	28
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΡΑΠΤΗΣ, Η Αχειροποίητος Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο της πρωτοβυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής	29-58
KONSTANTINOS TH. RAPTIS, The Acheiropoietos basilica within the framework of Early Byzantine ecclesiastical architecture	59-60
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΥΘΙΑΚΑΚΗ, Προκαταρκτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της αρχαιολογικής έρευνας στον ναό του Αγίου Τίτου Γόρτυνας κατά τα έτη 2013-2015	61-84
VASSILIKI SYTHIAKAKIS, Preliminary report on the results of the archeological research in the church of Saint Titus in Gortys of the years 2013-2015	85-86
ΚΛΗΜΗΣ ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ, Τέμπλα με δυτικά στοιχεία στα Βάτικα της Λακωνίας	87-100
KLIMIS ASLANIDIS, Templa with western features in Vatika, Laconia	101-102
ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΝΙΚΑΣ – ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ Ι. ΣΚΑΓΚΟΣ, Το οχυρό της Ζαραφώνας στον Πάρωνα Λακωνίας	103-136
GIORGOS K. NIKAS – NEKTARIOS I. SKAGKOS, The fortress of Zaraphona on Parnon, Laconia	137-138
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΕΛΛΑΣ, Η ανατολική συνοικία του μπούργκου της πόλης της Ρόδου. Πολεοδομικοί και αρχιτεκτονικοί μετασχηματισμοί	139-159
KATERINA MANOUSSOU-NTELLA – GIORGOS NTELLAS, The eastern district of the burgh of Rhodes town. Urban and architectural transformations	159-160
ANNA I. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, Πέτρος επίσκοπος Κεφαλουδίου. Σχόλια σε επιτύμβια επιγραφή απο την Λάρισα του Άργους	161-177

ANNA I. LAMBROPOULOU, Peter bishop of Kephalaudion. Observations on a funerary inscription from Larisa of Argos	177-178
ΚΙΤΤΙ ΜΑΧΑΒΕΛΙ, La représentation du pouvoir aux frontières orientales de l'empire byzantin: le portrait d'Ašot Kuxi de Tbet'i en Géorgie	179-190
ΚΙΤΤΙ ΜΑΧΑΒΕΛΙ, Παράσταση ηγεμόνα στα ανατολικά σύνορα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας: η παράσταση του Άσοτ Κούχι του Τιπέτι στη Γεωργία	191-192
ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΥΟΤΙΔΗ-ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ, Αναζητώντας τον ιδρυτή της μονής Δαφνίου	193-220
MARIA PANAYOTIDI-KESISOGLOU, Looking for the donor at Daphni monastery	221-222
ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ, Οι πρώτες φάσεις διακόσμησης του ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Χρύσοβο Ναυπακτίας (αρχές του 14ου αιώνα και π. 1500)	223-268
IOANNIS P. CHOULIARAS, The first layers of the wall decoration in the church of the Transfiguration of the Savior at Chryssovo, Nafpaktos (early 14th century and c. 1500)	269-270
ALEXANDRA TRIFONOVA, Παλαιολόγειες εικόνες στη Βουλγαρία	271-297
ALEXANDRA TRIFONOVA, Icônes de l'époque des Paléologues en Bulgarie	298
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗ, Άγνωστες φορητές εικόνες του ζωγράφου Ιωάννη, γιου του Θεόδωρου, από τη Γράμμοστα, στην Καστοριά	299-323
ANGELIKI STRATI, Opere ignote del pittore Ioannis, figlio di Teodoro, da Grammosta, a Kastoria	323-324
STELLA FRIGERIO-ZENIOU, Iconostases 'jumelles' du xvi ^e siècle à Chypre	325-344
ΣΤΕΛΛΑ FRIGERIO-ZENIOY, «Δίδυμα» εικονοστάσια του 16ου αιώνα στην Κύπρο	345-346
ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ, Μια απεικόνιση τέμπλου και η παρουσία των Κρητικών στη μονή του Αρχαγγέλου Μιχαήλ του Ρουκουνιώτη στη Σύμη τον 17ο αιώνα	347-370
IOANNA BITHA, A depiction of a templon and the presence of Cretans in the Archangelos Michail Roukouniotis monastery on Symi in the 17th century	371-372
ANASTASIA VASSILIOU, Early green and brown painted ware from Middle Byzantine Argos	373-398
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Πρώιμη γραπτή κεραμική με πράσινο και καστανό χρώμα από το μεσοβυζαντινό Άργος	399-400
ELENI BARMPARITSA, Jewellery, items of private devotion and dress accessories from the Epano Kastro of Andros (13th-16th centuries)	401-415
ΕΛΕΝΗ ΜΠΑΡΜΠΑΡΙΤΣΑ, Κοσμήματα, αντικείμενα ιδιωτικής ευλάβειας και εξαρτήματα ένδυσης από το Επάνω Κάστρο Άνδρου (13ος-16ος αιώνας)	415-416
ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΛΥΧΟΥΝΑΣ, Επιτάφιος απο το Ακροβούνι Παγγαίου. Ένα προσφυγικό κειμήλιο	417-429
MICHAEL LYCHOUNAS, An epitaphios from Akrovouni on Mount Pangaion. A refugee heirloom	429-430

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ	431-450
ASHER ΟΥΑΔΙΑΗ, «Panayota Assimakopoulou-Atzaka, <i>Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος</i> , III.2. <i>Τα ψηφιδωτά δάπεδα της Μακεδονίας και της Θράκης</i> [<i>Corpus of the Early Christian Mosaic Pavements of Greece</i> , III.2. <i>The Mosaic Pavements of Macedonia and Thrace</i>] (Byzantine Monuments 18) published by the Aristotle University of Thessaloniki / Centre for Byzantine Research and the National Bank Cultural Foundation, Parts A and B, Thessaloniki 2017»	433-434
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΚΙΟΛΕΣ, «Ευαγγελία Παπαθεοφάνους-Τσουρή, <i>Εύρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος. Ανατολική Μακεδονία – Δυτική Θράκη</i> , Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Έρευνας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, Αθήνα 2016»	435-440
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΚΙΟΛΕΣ, «Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος – Πολυξένη Δημητρακοπούλου – Διαμάντω Ρηγάκου – Δημήτριος Δ. Τριανταφυλλόπουλος – Ιωάννης Π. Χουλιαράς, <i>Εύρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος. Ίονια Νησιά</i> , Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Έρευνας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, Αθήνα 2018»	440-443
ΘΑΝΑΣΗΣ ΣΕΜΟΓΛΟΥ, «Stamatios T. Chondrogiannis, <i>Byzantium in the World. Artistic, Cultural & Ideological Legacy from the 19th to the 21st century</i> (Ποικίλα αριθ. 15), Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2017»	444-447
ΠΑΓΩΝΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, «Vasiliki Penna, <i>The Thera/1910 Hoard: A Contribution to the History of Mesa Gonia, Santorini</i> (Memoranda Numismatica Atheniensia 3), Μουσείο Μπενάκη – ΚΙΚΠΕ, Αθήνα 2018»	448-450
ΥΛΙΑΝΑ ΒΟΥΤΣΕΒΑ, «Al. Kuyumdzhiev, Emm. Mutafov (επιμ.), <i>Corpus of Mural Paintings from the first half of 19th century in Bulgaria</i> (Corpora of Pre-Modern Christian Orthodox Mural Painting, Bulgaria 3), Institute of Art Studies, Bulgarian Academy of Sciences, Σόφια 2018»	451-453

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ / ABBREVIATIONS

AAA	Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών	EMME	Εύρετήριον τῶν Μεσαιωνικῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος
ABME	Ἄρχεϊον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος	GSU/CSVP	<i>Annuaire de l'Université de Sofia 'St. Kliment Ohridski' / Centre de Recherches Slavo-Byzantines 'Ivan Dujčev'</i>
AD / AD	Αρχαιολογικόν Δελτίον	'Prof. Ivan Dujčev'	
AE	Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς	IEE	Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους
AEΘΣΕ	Αρχαιολογικό Ἔργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ἑλλάδας	IstMitt	<i>Istanbuler Mitteilungen</i>
AEK	Αρχαιολογικό Ἔργο Κρήτης	JbAC	<i>Jahrbuch für Antike und Christentum</i>
AEMΘ / AEMTh	Το Αρχαιολογικό Ἔργο στη Μακεδονία και στη Θράκη	JÖB	<i>Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik</i>
AIECM3	<i>Association Internationale pour l'Étude des Céramiques Médiévales et Modernes en Méditerranée</i>	ΚρητΧρον	Κρητικά Χρονικά
AnBoll	<i>Analecta Bollandiana</i>	ΛακΣπουδ	Λακωνικά Σπουδαί
Annuario SAIA	<i>Annuario della Scuola Archeologica Italiana di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente</i>	LChrI	<i>Lexikon der christlichen Ikonographie</i>
BCH	<i>Bulletin de correspondance hellénique</i>	MJK	<i>Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft</i>
BSA	<i>Annual of the British School at Athens</i>	NE	Νέος Ἑλληνομνήμων
BZ	<i>Byzantinische Zeitschrift</i>	ODB	<i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i>
CahArch	<i>Cahiers Archéologiques</i>	ΠΑΕ	Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας
CFHB	<i>Corpus fontium historiae byzantinae</i>	PG	<i>Patrologiae cursus completus. Series Graeca</i>
CorsiRav	<i>Corsi di cultura sull'arte ravennate e bizantina</i>	RbK	<i>Reallexikon zur byzantinischen Kunst</i>
DACL	<i>Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie</i>	REB	<i>Revue des études byzantines</i>
ΔΧΑΕ / DChAE	Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Αρχαιολογικῆς Ἐταιρείας	REG	<i>Revue des études grecques</i>
DHGE	<i>Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques</i>	SBS	<i>Studies in Byzantine Sigillography</i>
DOP	<i>Dumbarton Oaks Papers</i>	Συμπόσιο ΧΑΕ	Συμπόσιο Βυζαντινῆς και Μεταβυζαντινῆς Αρχαιολογίας και Τέχνης τῆς Χριστιανικῆς Αρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων
ΔωδΧρον	Δωδεκανησιακά Χρονικά	Synaxarium CP	<i>Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanum e codice Sirmondiano nunc Berolinensi</i>
ΕΕΒοιωτΜ	Ἐπετηρίς τῆς Ἐταιρείας Βοιωτικῶν Μελετῶν	St Ven	<i>Studi Veneziani</i>
ΕΕΒΣ	Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν	SEG	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i>
ΕΕΦΣΠΑ	Επιστημονική Ἐπετηρίδα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Αθηνῶν	TM	<i>Travaux et Mémoires</i>
		ZLU	<i>Zbornik za likovne umetnosti</i>
		ZMSLU	<i>Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti</i>

